

Dagthema: Zie, ik maak alle dingen nieuw

Overweging 22 november – Bart-Jan van Gaart

“...zeker zeggen dat de Bijbel niet in de eerste plaats een religieus boek is, maar een politiek ...”

Eerste lezing uit de Koran
Tweede lezing uit Ezechiël
Derde lezing uit Daniël

Openingsmuziek: Wagner - Walkürenritt
Welkom en inleiding

Een groep legerhelikopters vliegt over zee richting een kustdorpje. Uit één van de helikopters klinkt harde operamuziek. Het is Wagner's Walkürenritt. In het dorp gaat het leven zijn normale gang. Mensen doen hun werk, de school gaat uit, kinderen spelen en lachen. Het maakt een vredige indruk. Dan horen de dorpelingen het geluid van de helikopters. Paniek breekt uit en mensen vluchten alle kanten op. De helikopters vallen het dorpje aan en zaaien dood en verderf. Een scene uit de film 'Apocalyps Now' van Francis Ford Coppola uit 1979 over de Vietnamoorlog. Een aanklacht is het. Good guys zijn bad guys en andersom.

Apocalyps. Apocalyptische tijden. Door heel de geschiedenis heen hebben mensen gedacht dat het einde der tijden nabij was. Ook nu. Het Coronavirus dat wereldwijd honderdduizenden slachtoffers maakt, groeiend geweld wereldwijd. De Verenigde Staten onder Trump minder good guy. Het Rusland van Poetin en het China van Xi Jinping als Gog en Magog. Het Armageddon aanstaande. De ondergang van de planeet. Allemaal voortekenen dat de jongste dag staat te gebeuren. Dat er eindelijk recht gesproken zal worden en recht zal worden gedaan. De bokken en de schapen gescheiden. De komst van de Messias in al zijn heerlijkheid.

'Gij weet dag noch uur' lezen we in Matteus 25:13. En inderdaad de tijd verstrijkt en de tekenen vervagen. De Apocalyps blijft uit. Geen teken aan de hemel, geen glorierijke wederkomst. Het woord Apocalyps wordt volkomen misverstaan. Al eeuwenlang. Niets eindtijd, catastrofe en Godsgericht. 'De grondbetekenis van Apocalyps is onthulling, ontsluiting, openbaring, aan het licht brengen van datgene wat nu geschiedt, en wat er de hele geschiedenis door is gebeurd. Er worden geen voorspellingen gedaan, maar geanalyseerd wordt wie de verantwoordelijkheid draagt voor het onrecht in de wereld.'

pag. 1

Oecumenische
Basisgemeente **De Duif**

© Oecumenische basisgemeente De Duif, Amsterdam – www.deduif.net – info@deduif.net
Deze tekst is bedoeld voor persoonlijk, niet-commercieel gebruik, zoals voor studiedoeleinden.
Elke vorm van herpublicatie van (een deel van) de inhoud van deze tekst zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de maker is verboden.

Wat zonneklaar wordt, is dat het woord Apocalyps, door de verkeerde interpretatie die het in de loop der tijd gekregen heeft, eigenlijk onbruikbaar is geworden. Het gebruik ervan kan beter vermeden worden want het roept eerder associaties op met de definitieve beslechting van de eeuwige strijd tussen goed en kwaad in een orgie van geweld, een clash van de volkeren, van de goeden en de kwaden, dan een onthulling, een verduidelijking van hoe geweld uit deze wereld gebannen kan worden.

De bekendste apocalyptische literatuur is het laatste boek van het zogenoemde Nieuwe Testament, het boek Openbaringen, door de traditie toegeschreven aan de Apostel en Evangelist Johannes. Minder bekend is dat dit niet de enige apocalyptische tekst is. In de Hebreeuwse Bijbel zien we apocalyptische elementen bij Ezechiël en Daniel maar ook buiten de Bijbel, in de tijd van Keizer Constantijn de Grote, in de zesde eeuw bij Pseudo Methodius, en bij Luther. En ook in de Koran zijn voorbeelden van apocalyptiek te vinden. In deze dienst behandelen en bespreken we er een paar.

Muziek: Surah 3 https://youtu.be/mNqoSW_5SmA

Lezing uit de Koran, soera 2 en 3

God getuigt dat er geen God is dan Hij, de machtige de wijze. De godsdienst bij God is de Islam, dat is: de overgave aan God. Zij aan wie het boek gegeven is, zijn het uit onderlinge nijd pas oneens geworden, nadat de kennis tot hen was gekomen. En als iemand niet aan Gods tekenen gelooft, dan is God snel met de afrekening. En als zij met jou redetwisten zeg dan: "Ik geef mij geheel over aan God, en wie mij volgen ook" en zeg tot hen aan wie het boek gegeven is en tot de ongeletterden: "Hebben jullie je overgegeven?" Als zij zich overgeven dan volgen zij het goede pad, maar als zij zich afkeren dan heb jij slechts de plicht van de verkondiging.

Zeg: "O, mensen van het Boek, komt tot één woord, waarin wij met elkander overeenstemmen: dat wij niemand dan god aanbidden en dat wij niets met Hem vereenzelvigen en dat sommigen onzer geen anderen tot goden nemen, buiten God." Maar als zij zich afwenden, zeg dan: "Getuig dat wij ons aan God hebben overgegeven, dat wij moslims zijn."

Voorzeker, de gelovigen, de joden, de christenen en de sabianen, wie onder hen ook in God en de laatste Dag geloven en goede daden verrichten, zullen hun beloning bij hun Heer ontvangen en er zal geen vrees over hen komen, noch zullen zij treuren.

Overweging - Koran

Een paar stukjes uit de Koran die in veel lijken op wat ook in de Bijbel te vinden is en voor dezelfde misverstanden kunnen zorgen. Bijvoorbeeld het volgende: In de oorspronkelijke betekenis is een moslim niet 'iemand die van de moslimse gemeente is', maar dat met moslim een gelovige bedoeld werd die zich werkelijk vol vertrouwen overgeeft aan God. In de Koran kan met zowel een gelovige als een moslim, ook een jood of een christen bedoeld worden. Net zomin als Jezus en Paulus het christendom stichtte, was het Mohammeds intentie om de islam te stichten. 'Alle mensen, onder wie joden, christenen en moslims, worden opgeroepen zich tot de dienst van God te wenden, zich aan Hem over te geven, en zo zijn godsdienst te volgen.' De mens wordt aangespoord om waarlijk te geloven, uitgedrukt in rechtvaardig handelen. Dat is: je rijkdom delen met verwanten, wezen, behoeftigen,

reizigers en bedelaars, slaven bevrijden en zich aan die godsdienstige en sociale verplichtingen te houden. De opvatting van eschatologie in de Koran zou verstaan kunnen worden als het moment waarop deze godsdienstige en sociale verplichtingen volkomen gerealiseerd zijn. ‘Het is [bij het lezen van de Koran] goed om steeds te beseffen bij het gebruik van de termen gelovigen en ongelovigen, dat het er steeds om gaat of het geloof al of niet *gedaan* wordt. Het gaat niet om de gelovige *leer* - de orthodoxie – maar om de gelovige *daad* – de *ortopraxie* – of mensen rechtvaardig of onrechtvaardig zijn,’

Lezing uit Ezechiël 38

Het woord van de heer werd tot mij gericht: ‘Mensenkind, richt uw blik naar het land Magog, naar Gog, de vorst van Ros, Mesek en Tubal. Profeteer tegen hem: “Zo spreekt de Heer god: Ik kom op u af, Gog, vorst van Ros, Mesek en Tubal. Ik kom u halen: Ik sla een haak in uw kaken en voer u mee, al uw troepen met paarden en ruiters, allemaal tot de tanden gewapend, uw machtige leger met schild en rondas, het zwaard in de hand, en al uw bondgenoten uit Perzië, Kus en Put, uitgerust met rondas en helm; Gomer met al zijn troepen en Bet-Togarma uit het hoge noorden met al zijn troepen. Veel volken trekken met uw mee. Bereid u voor, sta klaar, met al de legers die zich bij u aansluiten en houd ze goed in uw macht. Na lange tijd, na verloop van jaren, zult u geroepen worden om tegen een land op te trekken dat zich van de oorlog hersteld heeft, tegen een volk dat uit vele landen weer bijeen gebracht is en nu ongestoord woont op de bergen van Israël die voorgoed een wildernis schenen. Als een stormwind komt u daar opzetten, en als een wolk overdekt u heel het land met uw troepen en die van uw talloze bondgenoten. Zo spreekt de Heer god: Op dat moment zullen boze plannen bij u opkomen. U denkt: ‘Laat ik optrekken tegen dat weerloze land, ik overval de vreedzame mensen die daar ongestoord leven, zonder stadsmuren, grendels of poorten.’ U wilt roven en plunderen en u vergrijpen aan steden die uit hun puin zijn herrezen, aan een volk dat uit vele landen is samengebracht en die met hun teruggekregen huizen en bezittingen op de navel van de wereld wonen. Seba, Dedan, de kooplui van Tarsis en alle handelaars zullen u vragen: ‘Komt u om te plunderen? Hebt u dat hele leger op de been gebracht om buit te verzamelen, om zilver en goud te roven, om bezittingen en goederen weg te slepen en een grote slag te slaan?’” Mensenkind, profeteer daarom tegen Gog: “Zo spreekt de Heer god: Juist nu mijn volk Israël ongestoord leeft, komt u aanrukken. Vanuit uw land in het hoge noorden rukt u op met al uw bondgenoten, allen te paard, één onoverzienbaar leger, een talrijke krijgsmacht. U trekt op tegen mijn volk Israël en als een wolk overdekt u het land. Op het einde van de tijden laat Ik u tegen mijn land oprukken. En als Ik door u, Gog, toon dat Ik de Heilige ben, zullen de volken Mij erkennen. Zo spreekt de Heer god: Bent u het over wie Ik vroeger jarenlang gesproken heb door mijn dienaren, de profeten van Israël? Hebben zij toen aangekondigd dat Ik u tegen hen zou laten oprukken? Op de dag dat Gog Israëls grondgebied betreedt, barst mijn toorn los – godsspraak van de Heer god. In mijn gloeiende jaloezie en in mijn ziedende toorn zweer Ik: Op deze dag zal er in Israël een zware aardbeving plaatsvinden. De vissen in de zee, de vogels in de lucht, de wilde dieren, alle kruipende dieren en alle mensen op aarde zullen voor Mij beven. Bergen storten neer, rotswanden komen naar beneden en alle muren vallen om. Alle mogelijke verschrikkingen roep Ik tegen hem op – godsspraak van de Heer god. Ik laat het zwaard zich tegen het zwaard keren; Ik straf hem met pest en dood; regen en hagel, vuur en zwavel laat Ik neerkomen op hem, op zijn troepen en op al zijn bondgenoten. Zo zal Ik mijn

grootheid laten zien en tonen dat Ik de Heilige ben. Wanneer Ik mij openbaar zullen alle volken erkennen dat Ik de heer ben.”

Muziek: Klankresten <https://youtu.be/t2d6O2FZviU>

Klankresten van een onvoltooid verhaal.

Steenlettergrepen, sporen in woestijnzand.

Lichtwoorden, ooit ontvangen, maar van wie?

Hij zal niet slapen, allerzielen hoeder.

Overweging – Ezechiël

De profeet Ezechiël, zoon van een priester leefde tijdens de ballingschap en was een tijdgenoot van Jeremia. Met zijn profetie van het einde der tijden en het gebruik van Gog, koning van het fictieve vijandige heidense Magog, legt hij de basis van het latere eschatologische denken. ‘De symbolische namen Gog en Magog staan voor de archetypische vijand, een mythische anti-goddelijke macht, die tegen God en zijn volk, zijn gemeente opstaat. In het boek Ezechiël draait het om de tweekamp tussen God en het absolute kwaad, tussen de Eeuwige Barmhartige, die staat voor gerechtigheid en vrede én diegene of datgene wat staat voor onrecht, roof en geweld. In de Talmoedische traditie wordt de oorlog tegen Gog en Magog met de eindtijd in verband gebracht. Kwaad tegen goed. Gog tegen God. Een eindstrijd van apocalyptische omvang. ‘Hoe maakt God daar een eind aan? Door apocalyptische vernietiging te organiseren? Door Gog en Magog te bestrijden in de geest van de ‘Shock and Awe doctrine’, die in onze tijd in 2003 in Irak werd toegepast? Een overweldigende overmacht en spectaculair geweld om de perceptie van de vijand te verlammen en zijn wil tot vechten te vernietigen? Nee dat is niet de tactiek die wordt gevolgd. Wat er bij Ezechiël in werkelijkheid gebeurt, is dat de legers van Gog de wapens tegen elkaar keren. Zij maken een einde aan zichzelf. Dat is de wijze waarop je deze apocalyptische hoofdstukken moet verstaan. Het gaat niet om een letterlijke beschrijving, maar om een figuurlijk beeldverhaal, een striptekening over de definitieve ondergang van het kwaad.’

Inleiding - Daniel

In het boek Daniel, dat wel als de Apocalyps van de Hebreeuwse bijbel wordt gezien, heeft Nebukadnezar de koning van Babel een droom. Hij roept een aantal dromenuitleggers bij zich en vraagt hen zowel de droom als de uitleg aan hem te vertellen. Dat kunnen de uitleggers uiteraard niet want hoe weet je wat een ander gedroomd hebt. Maar de koning staat er op dat het zo gebeurt, want hij is bang dat wanneer hij de droom vertelt, de uitleggers er een uitleg aangeven die de koning bevalt en niet de werkelijke uitleg. De koning voert de druk nog wat op door te dreigen ze te doden als ze falen. Dan wordt de Joodse balling Daniel bij de koning gebracht om de droom te vertellen en uit te leggen. Daniel zegt de koning:

Lezing uit Daniel 2, 27-45

‘Het geheim waar de koning om vraagt, kan geen wijze of bezweerder, geen wichelaar of leverschouwer de koning laten zien; maar er is een God in de hemel, die geheimen openbaart. Hij heeft aan koning Nebukadnessar bekend willen maken wat er aan het einde van de tijden zal gebeuren. Uw droom en de beelden die door uw hoofd gingen, terwijl u op uw bank rustte, ga ik u nu vertellen.

Toen u op uw bank lag te denken koning, over wat de toekomst zou kunnen brengen, maakte Hij, die geheimen openbaart, dat aan u bekend. Als dit geheim ook aan mij geopenbaard is, dan is dat niet omdat ik zoveel wijzer zou zijn dan alle andere schepselen, maar omdat ik het aan de koning bekend moet maken, zodat u de gedachten van uw hart kunt verstaan.

Koning, in het visioen dat u hebt gehad, hebt u een zeer groot beeld voor u zien staan, helder glanzend met een afschrikwekkend uiterlijk. Het hoofd van dat beeld was van zuiver goud, zijn borst en armen van zilver, zijn buik en lendenen van brons, zijn benen van ijzer, zijn voeten waren gedeeltelijk van ijzer en gedeeltelijk van leem. Terwijl u toekeek, werd er een steen losgekapt zonder dat er een mensenhand aan te pas kwam; die steen raakte het beeld en verbrijzelde de voeten van ijzer en leem.

Tegelijkertijd vergruisden toen het ijzer, het brons, het zilver en het goud en werden door de wind meegevoerd als het kaf bij het dorsen van het koren. Van het beeld bleef niets over maar de steen die het getroffen had, werd een grote berg die heel de aarde bedekte. Dat was uw droom. Nu zullen wij u zeggen wat hij betekent. Koning, koning van alle koningen, aan wie de God van de hemel het koningschap, de macht, de kracht en de eer heeft geschonken, overal waar mensen wonen, wie Hij de dieren van het veld en de vogels in de lucht in handen heeft gegeven, en die Hij over allen liet heersen: u bent het hoofd van goud. Maar na u zal er een ander rijk komen, dat minder van omvang is dan het uwe, daarna een derde rijk van brons, dat over de hele aarde zal heersen, en ten slotte komt er een vierde rijk, hard als ijzer. Zoals ijzer alles kan vermorzelen en tot gruis maken, zo zal dat rijk de voorgaande rijken verpletteren en verbrijzelen. Dat de voeten en de tenen, zoals u gezien hebt, gedeeltelijk van leem, gedeeltelijk van ijzer waren, betekent dat het een verdeeld rijk zal zijn. Maar toch zal het de hardheid van ijzer hebben, want zoals u gezien hebt, was er ijzer met modderig leem verbonden. Dat de tenen van de voeten gedeeltelijk van ijzer en gedeeltelijk van leem waren, betekent dat het rijk gedeeltelijk sterk, maar gedeeltelijk broos zal zijn. En dat, zoals u gezien hebt, het ijzer met modderig leem verbonden was, betekent dat: men zal trachten de delen van het rijk door huwelijken te verbinden, maar die delen zullen met elkaar geen eenheid kunnen vormen, evenmin als ijzer en leem dat kunnen. Maar in de tijd van die koningen zal de God van de hemel een rijk stichten dat nooit te gronde zal gaan en niet aan een ander volk zal worden uitgeleverd. Het zal al die rijken verpletteren en er een eind aan maken maar zelf zal het altijd blijven bestaan. U hebt immers gezien hoe er uit het gebergte, zonder dat er een mensenhand aan te pas kwam, een steen losgekapt werd die het ijzer, het brons, het leem, het zilver en het goud vergruisde. De grote God heeft de koning laten zien wat er in de toekomst zal gebeuren. De droom is waar en de uitleg betrouwbaar.'

Overweging Daniel

Daniel wordt geroepen om de droom uit te leggen. Wij hebben nog wat extra uitleg nodig: Het gouden hoofd is Nebukanezar zelf. De metalen staan voor respectievelijk het Babylonische, Medische, Perzische en Griekse imperium. Zojuist hoorden we 'Dit steentje verpulvert het beeld van ijzer, leem, koper, zilver en goud.' Dit gebeurt niet door een gewelddadige explosie gedurende een grote bloedige eindstrijd. Maar precies het tegenovergestelde geschiedt. Geen explosie, maar zoals dat genoemd wordt een implosie. Het ploft vanzelf in elkaar. Het einde aan de onderdrukking, het onrecht en geweld, komt niet door een gewelddadige djihad of heilige oorlog. Nee, het onrecht straft zichzelf. Zo vergaat het de ploerten en schenders van de wereld, en ja, door heel de geschiedenis zien we dit ook gebeuren. En zo zal ook Donald Trump uiteindelijk met de staart tussen de benen het

Witte huis moeten verlaten. Het vastklampen aan de macht om de macht, bestendigt zich niet. Op een dag ploft het vanzelf in elkaar.

Muziek: De wijze woorden en het groot vertoon

De wijze woorden en het groot vertoon,
de goede sier van goede werken,
de ijdelheden op hun pauwentroon,
de luchtkastelen van de sterken:
al wat hoog staat aangeschreven
zal Gods woord niet overleven;
hij wiens kracht in onze zwakheid woont beschaamt de ogen van de sterken.
Zijn woord wil deze wereld omgekeerd:
dat lachen zullen zij die wenen,
dat wonen zal wie hier geen woonplaats heeft, dat dorst en honger zijn verdwenen.
De onvruchtbare zal vruchtbaar zijn,
die geen vader was zal vader zijn;
mensen zullen andere mensen zijn,
de bierkaai wordt een stad van vrede.
Wie denken durft dat deze droom het houdt, een vlam die kwijnt maar niet zal doven,
wie zich aan deze dwaasheid toevertrouwt,
al komt de onderste steen boven:
die zal kreunen onder zorgen,
die zal vechten in 't verborgen,
die zal waken tot de morgen dauwt.
Hij zal zijn ogen niet geloven.

Overweging Begin en einde

Er zijn mensen die bij het lezen van een boek, vast het einde lezen. Dat lukt misschien bij de gemiddelde stuiverroman, maar als je het einde echt wil begrijpen, kun je beter beginnen bij het begin. Het begin van ons Grote Verhaal, is het verhaal van de schepping. Daar staat: "In den beginne schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en verlaten." Ook dit verhaal staat niet op zichzelf. Einde en begin zijn ook in de bijbel hecht met elkaar verbonden. Het is goed te wijzen op de integrale samenhang tussen eschatologie en protologie, de laatste dingen en de eerste dingen. Als je die samenhang niet ziet of doorkrijgt, dan versta je niet wat met apocalyptiek, met openbaring, bedoeld wordt. Het gaat niet om een chronologische volgorde tussen eerste en laatste dingen. De zogenoemde eerste dingen beschrijven aan het begin van de Bijbel niet **hoe** het begonnen is maar **waarom** het allemaal begonnen is. Aan het begin wordt de clou, de sleutel aangereikt om de laatste dingen te verstaan: En God zag toen al aan het begin, dat het zeer goed was. Het was avond geweest en morgen geweest. Dat geldt voor elke nieuwe dag, tot de laatste dag.' Omdat het scheppingsverhaal aan het begin van de Bijbel staat zijn wij er ons meestal niet van bewust dat het ontstaan is na de boeken van de profeten als Jesaja en Jeremia. Die moet je als het ware eerste gelezen en verstaan hebben om goed te begrijpen waarom het draait in de eerste hoofdstukken van Genesis.' Dan ontdek je dat het woest en ledig van Genesis niet een soort maanlandschap wil beschrijven, maar direct al, aan het begin van de Bijbel inzicht wil geven in de rampzalige situatie waarin mens en wereld verkeren: met de ballingschap na de verwoesting van Jeruzalem als exempel bij uitstek. 'Woest en ledig beschrijven de wanhoop,

de chaos, de droom van een stad van vrede (Jeruzalem) en een veelbelovend land wreed vernietigd.

Overweging

Ik heb met het voorafgaande aan willen tonen, dat het geloof in een eindtijd voorafgegaan door een Armageddon en het telkens weer zoeken van de tekenen van de tijd die de eindtijd moeten voorspellen, een doodlopende weg is. De eindtijd is het slotakkoord van de waarachtige overgave aan God. Dat is: de god van Tenach, Evangelie en Koran doen: je rijkdom delen met verwanten, wezen, behoeftigen, reizigers en bedelaars. Slaven bevrijden en zich aan die godsdienstige en sociale verplichtingen te houden. Als deze gezindheid alles in allen is, als er een eind gekomen is aan de tijden van onrecht en geweld, dan breken er nieuwe tijden aan. De tijd van God. Je kunt zeker zeggen dat de Bijbel niet in de eerste plaats een religieus boek is, maar een politiek boek. Het voortdurende thema is een komende wereld van gerechtigheid, waar brood genoeg en vrede is voor ieder mensenkind. De bijbel is niet een uit de hemel gevallen boek, maar een boek van mensen over mensen en hun goden. En, die ene, atypische God die als personage door de hele bijbel wordt opgevoerd en die zich aan Mozes openbaar als de God die zichzelf 'Ik Zal Er Zijn' noemt? Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat die God, die personage een ander woord is voor 'deze wereld ander'. Een boek als een opdracht. Een boek dat ons op weg zet naar een wereld waar niet geld en grondbezit het hoogste woord heeft, maar vrijheid, vrede, rechtvaardigheid en eerlijk delen. In ons samenkomen en bij het delen van brood en wijn, de rituele maaltijd van solidariteit die wij in deze tijd node missen, oefenen wij ons in het voortgaan op die weg. Een gemeenschap van gelovigen bestaat niet omwille van zichzelf, zal niet gaan navelstaren, maar doet een voortdurend appel op ons om ons in te zetten voor een nieuwe wereld. Niet in zoiets als de hemel, maar hier en straks op aarde. Moge het zo zijn.

Muziek: Hier woont God bij de mensen

En ik hoorde een stem roepen van de troon:

Hier woont God bij de mensen.

En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.

De eerste hemel, de eerste aarde zijn voorbijgegaan.

De zee is niet meer.

En ik zag de heilige stad Jeruzalem

nieuw neerdalen van de hemel, van God.

Mooi getooid als een bruid in de morgen.

Zij zullen Gods volk zijn.

God met hen zal hun God zijn

en de tranen van hun ogen wissen.

Dood zal niet meer zijn,

rouw, verdriet, pijn, zal niet meer zijn.

De oude wereld is voorbijgegaan.

En die op de troon gezeten is, sprak: Zie, ik maak alle dingen nieuw.

Schrijf deze woorden op.

Ze zijn betrouwbaar en waar.

Gezamenlijke bespreking van het voorafgaande

Voorbeden

Onze Vader

Onze Vader die in de hemel zijt
uw Naam worde geheiligd, uw koninkrijk kome uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood
en vergeef ons onze schuld
zoals wij onze schuldenaars vergeven.
Houd ons staande in de beproeving
en verlos ons van het kwade.
Want van U is het koninkrijk
en de kracht en de heerlijkheid
tot in eeuwigheid Amen.

Slotlied: Boek jij bent geleefd

Boek, jij bent geleefd, zeg ons hoe te leven.
In mijn letters staat geschreven dat alleen de geest doet leven.
Licht en adem is de geest.
Daarom ben ik neergeschreven: dat je zonder angst zult leven wat je leest.

Boek, jij bent geleefd,
zeg ons hoe te leven.
Wou je leven met zovelen,
hier op aarde, moet je delen: licht en adem, geld en goed.
Wie maar leeft om meer te krijgen die zal sterven aan zijn eigen overvloed.

Boek, jij bent geleefd,
zeg ons hoe te leven.
Mozes heeft de weg gewezen,
hoor de woorden der profeten:
licht en adem zal er zijn.
Als je mens wordt zoals Jezus.
Liefde als een mens aanwezig,
wijn van liefde, brood des levens, zoals hij.

Boek, jij bent geleefd,
zeg ons hoe te leven.-
Niemand weet hoe jij moet leven, nergens staat het opgeschreven, liefde tegen liefdespijn,
vriendschap tegen duizend vrezes, zoet dat bitter kan genezen,
mens voor mensen, recht en vrede, licht en adem, heel veel leven, mag je zijn.
Vrouw, waar is je broer? mens, waar is je zusje?
't Meeste van een mensenleven wordt het minste opgeschreven:
hoe zij trouw zijn aan elkaar.
Lijden, sterven, liefde leren, zouden wij dat ook proberen, werd het waar.

Zegebede

